

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Spriedums

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2007. gada 14. jūnijā

lietā Nr. 2006-31-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Uldis Ķinis un Viktors Skudra,

pēc Anda Meirāna konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2007. gada 15. maijā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 55. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 2006. gada 7. septembrī Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) pieņēma grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksā (turpmāk – Kodekss). Ar šiem grozījumiem likumdevējs būtiski mainīja ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības regulējumu, citastarp paredzot ieturējumus no darba samaksas.

Kodeksa 55. panta otrā daļa noteic: „Notiesātajiem no aprēķinātās darba samaksas izdara ieturējumu daļējai to izdevumu segšanai, kuri saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu. Šā ieturējuma apmērs ir 50 procenti no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas.”

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs Andis Meirāns (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz atzīt Kodeksa 55. panta otro daļu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda uz apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 91. pantam, jo nepastāvot vienlīdzīga attieksme pret ieslodzītajiem, kuri ieslodzījuma vietās tiek nodarbināti, un ieslodzītajiem, kuri nav nodarbināti. Ieturējumi daļējai to izdevumu segšanai, kuri saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu, tiek izmantoti visu ieslodzīto vajadzību apmierināšanai. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, valstij vispirms vajadzēja nodrošināt visiem ieslodzītajiem darbu un tikai tādā gadījumā būtu pieļaujama ieturējumu izdarīšana.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 107. pantam, jo ieslodzītie nesaņemot veiktajam darbam atbilstošu darba samaksu un tā esot mazāka par valstī noteikto mēneša darba algas minimumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Saeima paskaidro: tā kā Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi Satversmes 107. pantā noteikto tiesību īstenošanā, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. un 107. pantam esot jāskata kopsakarā.

Apstrīdētā norma, pēc Saeimas ieskata, neietekmē ieslodzītā darba samaksas apmēru, bet gan paredz ieturējumu ar konkrētu mērķi. Līdz ar to lietā esot jāvērtē nevis darba samaksas apmērs, bet gan ieturējuma pamatotība.

Atbildes rakstā uzsvērts: Pieteikuma iesniedzēja arguments, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas nodarbināts un nenodarbināts ieslodzītais, ir acīmredzami nepamatots. Drīzāk esot jāvērtē, vai vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas nodarbināts ieslodzītais un citi nodarbinātie, kas neatrodas ieslodzījumā.

Ieslodzīto personu darbs esot vērtējams kā sociāli lietderīga aktivitāte, kuras primārais mērķis neesot ienākumu gūšana, lai nodrošinātu sadzīves vajadzību apmierināšanu, bet gan resocializācijas iespēju pavēršana ieslodzītajiem, lai šīs personas nezaudētu sociālās prasmes un darba iemaņas.

Ieslodzīto darbu neregulējot Darba likuma normas; tās attiecināmas uz ieslodzītajiem vienīgi ar Kodeksa 52. panta starpniecību. Tādēļ nodarbināts ieslodzītais neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citām personām, kas ir nodarbinātas un nav notiesātas.

Ieslodzīto personu darba samaksas regulējums Latvijā būtiski neatšķiroties no citās valstīs pieņemtā regulējuma. Arī citās Eiropas valstīs atlīdzība ieslodzītajiem par viņu paveikto darbu esot ievērojami mazāka nekā pārējiem nodarbinātajiem par līdzvērtīgu darbu.

4. Latvijas Republikas Valsts kontrole (turpmāk – Valsts kontrole) informē, ka revīzijas „Valsts budžeta programmas „Ieslodzījuma vietas” administrēšanas nodrošināšana Ieslodzījuma vietu pārvaldē un ieslodzījuma vietās” ziņojumā vērsusi uzmanību uz to, ka ar likumu noteiktais ieturējumu apmērs neveicinot nodarbinātību ieslodzījuma vietās, jo ieslodzītajiem zūdot motivācija strādāt.

Ieslodzījuma vietās rodas tāda situācija, ka nodarbinātie ieslodzītie maksājot daļu no viņu uzturēšanas izdevumiem, savukārt tos ieslodzītos, kuri nestrādā, uzturot valsts.

5. Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantam.

Minimālo algu bieži saistot ar personas nepieciešamajiem izdevumiem, kas arī esot Satversmes 107. panta primārais mērķis, tomēr šī norma neaizliedzot no minimālās darba samaksas izdarīt ieturējumus. Tā kā ieslodzītie par valsts līdzekļiem saņem garantētu uzturu un medicīnas pakalpojumus, apstrīdētā norma, kā uzver Tiesībsargs, atbilstot Satversmes 107. pantam.

Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam, vajagot konstatēt, vai vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas ieslodzījuma vietās un brīvībā nodarbinātās personas. Ņemot vērā Kodeksā noteikto regulējumu un Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra rekomendāciju Rec(2006)2 „Eiropas cietumu noteikumi” (turpmāk – Eiropas cietumu noteikumi), Tiesībsargs secina, ka personas, kas veic darbu ieslodzījuma vietā, pēc sava statusa un izvēles brīvības iespējām neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar brīvībā nodarbinātajām personām.

Tomēr papildus esot jāvērtē arī tas, vai ar apstrīdētajā normā noteikto prasību piedalīties uzturēšanas izdevumu segšanā tikai nodarbinātajiem ieslodzītajiem nav pārkāpts Satversmes 91. pantā noteiktais vienlīdzības princips.

Nodarbināts ieslodzītais un nenodarbināts ieslodzītais atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo visi ieslodzītie izciešot sodu par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Apstrīdētā norma paredz 50 procentu atvilkumu no darba algas uzturēšanas izdevumu segšanai. Taču ieslodzītajiem, kuri saņem pensiju vai cita veida ienākumus, neesot jāpiedalās uzturēšanas izdevumu segšanā. Līdz ar to, pēc Tiesībsarga ieskata, esot konstatējama atšķirīga attieksme starp personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, esot jāņem vērā, ka Latvijā reāli tiek nodarbināts neliels ieslodzīto skaits un tas apgrūtinot resocializāciju visiem ieslodzītajiem un radot nevienlīdzību viņu vidū. Tikai neliela ieslodzīto daļa tiek nodarbināta, un tikai šai nelielajai daļai esot jāpiedalās to izdevumu segšanā, kas saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu. Normatīvajos aktos neesot noteikta iespēja izdarīt atvilkumus uzturēšanas

izdevumu segšanai no pensijām vai citiem ienākumiem, lai iesaistītu visus ieslodzītos viņu uzturēšanas izdevumu segšanā.

Tāda situācija, ka nodarbinātais ieslodzītais ar daļu no savas darba samaksas piedalās visu pārējo attiecīgajā ieslodzījuma vietā ievietoto personu uzturēšanā vai apstākļu uzlabošanā, radot nevienlīdzību starp ieslodzītajiem. Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 91. pantam.

6. Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētās normas mērķis esot ieslodzīto līdzdalība ar viņu uzturēšanu saistīto izdevumu segšanā. Vienlaikus apstrīdētā norma veicinot ieslodzīto resocializāciju un atbildību. Ar ieturējumiem no darba samaksas ieslodzītie tiekot padarīti sociāli līdzatbildīgi par viņu uzturēšanos cietumā un apkārtējās vides (sociālo apstākļu) uzlabošanu, un tādējādi ieslodzītajos tiekot veidota atbildības sajūta.

Tieslietu ministrija uzsver, ka apstrīdētās normas formulējums piešķir Ieslodzījuma vietu pārvaldei izvēles brīvību, lemjot par to, kādā veidā iztērēt ieturējumus no ieslodzīto darba samaksas. Tomēr ir noteiktas arī rīcības brīvības robežas – ieturējumus varot tērēt vienīgi izdevumiem, kas saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu, nevis personāla vajadzībām.

Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam. Ieslodzīto darbs esot sociāli lietderīga aktivitāte, kuras mērķis neesot ienākumu gūšana, bet gan sociālās rehabilitācijas iespēju pavēršana ieslodzītajiem, lai šīs personas varētu resocializēties sabiedrībā pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas.

Noteiktais ieturējumu apmērs, to salīdzinot ar ieslodzīto uzturēšanas izdevumu faktisko apmēru, esot neliels, tāpat tas esot samērojams ar ieslodzīto darba samaksu. Tieslietu ministrija atzīst, ka nodarbinātie un nenodarbinātie ieslodzītie atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Taču atšķirīgajai attieksmei esot objektīvs un saprātīgs pamats. Ja ieturējumi tiktu paredzēti arī nenodarbinātajiem ieslodzītajiem, tos nebūtu iespējams izdarīt atbilstošu ienākumu neesamības dēļ. Tādā gadījumā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas daļai ieslodzīto būtu radies parāds, kas varētu kavēt viņu resocializāciju.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstrīdētā norma veicinot ieslodzīto iesaistīšanu viņu uzturēšanā un viņu resocializāciju. Kodeksā ietvertais regulējums sekmējot nodarbināto ieslodzīto sociālo rehabilitāciju, pilnveidojot viņu sociālās un darba iemaņas, kā arī ļaujot ieslodzītajiem ar darbu iegūt papildu finanšu līdzekļus savu vajadzību apmierināšanai.

7. Ieslodzījuma vietu pārvalde informē, ka 2007. gada 13. martā ieslodzījuma vietās bija nodarbināti 1377 ieslodzītie (apmēram 30 procenti no ieslodzīto kopskaita). No šiem ieslodzītajiem 714 personas tika nodarbinātas ieslodzījuma vietu saimnieciskajā apkalpē.

Lai nodrošinātu vienotu apstrīdētās normas piemērošanu, Ieslodzījuma vietu pārvalde izstrādājusi un nosūtījusi ieslodzījuma vietām metodiskos ieteikumus. 2006. gadā ieturējumos no ieslodzīto darba samaksas pavisam esot iegūti 127 673 lati. Šie līdzekļi tiekot izlietoti ēdināšanas izdevumiem (93 procenti no ieturējumu summas jeb 118 870 lati), medikamentu, ķimikāliju, laboratorijas preču, medicīnas instrumentu iegādei (6 procenti no ieturējumu summas jeb 7517 lati) un mīkstā inventāra un ietērpa iegādei (1 procents no ieturējumu summas jeb 1286 lati).

Ieslodzījuma vietu pārvalde uzsver, ka apstrīdētās normas piemērošanu un ieturējumu apmēru ir ietekmējusi minimālās algas palielināšana valstī. Tādēļ ieturējumu apmērs būtu pārskatāms pēc Satversmes tiesas sprieduma saņemšanas. Papildus tam, lai sekmētu ieslodzīto iesaistīšanos darbā, Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde kopīgi strādājot pie nemateriālo stimulu sistēmas izveides.

8. Valsts probācijas dienests uzsver, ka apstrīdētā norma esot tikai viena no jaunās ieslodzīto resocializācijas politikas ieviešanas procesa sastāvdaļām, kas palīdzot ieslodzītajiem sagatavoties dzīvei brīvībā, tostarp iemācot pārvaldīt finanšu līdzekļus.

Apstrīdētās normas mērķis, pēc Valsts probācijas dienesta ieskata, esot ieslodzīto līdzdalība savu uzturēšanas izdevumu segšanā.

Ieslodzīto darba samaksa esot līdzvērtīga brīvībā esošo nodarbināto darba samaksai. Arī brīvībā esošās personas noteiktu daļu savu ienākumu tērējot maksājumiem par uzturu, dzīvošanu un dažādiem pakalpojumiem. Tādēļ arī ieslodzītajiem esot jāpiedalās savu uzturēšanas izdevumu segšanā.

Secinājumu daļa

9. Satversmes 107. pants noteic, ka „ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu, kā arī tiesības uz iknedēļas brīvdienām un ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu”.

Konstitucionālajā sūdzībā Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 107. pantā ietvertajām tiesībām saņemt atbilstošu samaksu par paveikto darbu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu.

10. No Satversmes 107. panta izriet, ka valstī ir jābūt normatīvi noteiktai minimālajai darba samaksai un darba devēji nevar maksāt darbiniekiem mazāku darba samaksu par likumdevēja noteikto (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 6. punktu*).

Pienākumu valstī noteikt minimālo darba samaksu paredz arī Latvijas starptautiskās saistības. Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 23. panta trešā daļa noteic, ka katram strādājošajam ir tiesības uz taisnīgu un apmierinošu darba algu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi viņam un viņa ģimenei. Savukārt Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 7. pants garantē personas tiesības uz atlīdzību, kas ikvienam strādājošajam pašam un viņa ģimenei nodrošina vismaz apmierinošu eksistenci.

Var piekrist Tiesībsarga viedoklim, ka Satversmes 107. pantā ietvertais jēdziens „valsts noteiktais minimums” saistīts ar mērķi noteikt tādu minimālo atalgojumu par darbu, kas būtu pietiekams personas pamatvajadzību apmierināšanai. Minimālās darba samaksas noteikšanas mērķis ir nodrošināt

minimālo ienākumu apjomu, ar ko persona varētu segt dzīvesvietas, pārtikas, uztura, apģērba un citus izdevumus (*sk. lietas materiālu 95. lpp.*).

11. Starptautiskās darba organizācijas 1970. gada 22. jūnija konvencijas Nr. 131 „Par minimālās algas noteikšanu” 2. panta pirmā daļa prasa, lai konvencijas dalībvalstis ar normatīvo aktu noteiktu minimālo darba samaksu, kuru nedrīkstētu samazināt. Līdz ar to minimālās darba algas noteikšana ir likumdošanas ceļā izlemjams jautājums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 6. punktu*).

Saskaņā ar Darba likuma 61. panta pirmo daļu minimālā darba alga nedrīkst būt mazāka par valsts noteikto minimumu. Savukārt šā panta otrā un trešā daļa pilnvaro Ministru kabinetu noteikt minimālo darba algu normālā darba laika ietvaros un minimālo stundas tarifa likmi, kā arī minimālās mēneša darba algas noteikšanas un pārskatīšanas kārtību.

Minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi noteic Ministru kabineta 2006. gada 17. oktobra noteikumi Nr. 858 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 858). Saskaņā ar šo noteikumu 2. punktu minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros ir 120 lati, bet minimālā stundas tarifa likme ir 0,713 lati.

Eiropas cietumu noteikumu 5. punkts paredz dalībvalstu pienākumu pēc iespējas nodrošināt ieslodzītajiem tādus pašus apstākļus, kādos atrodas personas brīvībā. Šis princips ir attiecināms arī uz ieslodzīto nodarbinātību, proti, ieslodzītajiem pēc iespējas noteicama tāda pati darba samaksa, kādu par līdzvērtīgu darbu saņem personas, kas tiek nodarbinātas brīvībā.

Kodeksā nav noteikta atšķirīga ieslodzīto minimālā darba samaksa. Līdz ar to ieslodzīto minimālo darba samaksu noteic Noteikumi Nr. 858.

12. Lai varētu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 107. pantam, visupirms nepieciešams konstatēt, vai apstrīdētā norma ietver Satversmes 107. pantā garantēto personas tiesību ierobežojumu, proti, vai

apstrīdētā norma aizskar Satversmes 107. pantā garantētās tiesības (*sk.: Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā // Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. Dr.iur. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 281. – 282. lpp.*).

Saskaņā ar Satversmes 107. pantu darba samaksa ieslodzītajam nedrīkst būt mazāka par valstī noteikto minimumu. Apstrīdētā norma neparedz ieslodzītajiem citu minimālo darba samaksu, kas atšķirtos no tās, kura paredzēta Noteikumu Nr. 858 2. punktā, un neatbrīvo darba devēju no pienākuma ieslodzītajam maksāt vismaz valstī noteikto minimālo darba algu.

Saeima pamatoti norādījusi, ka apstrīdētā norma neietekmē ieslodzītā darba samaksas apmēru, bet gan paredz ieturējumu, kas tiek izdarīts ar konkrētu mērķi (*sk. lietas materiālu 31. lpp.*). Satversmes 107. pants neaizliedz no minimālās darba samaksas izdarīt ieturējumus (*sk. Tiesībsarga viedokli, lietas materiālu 92. lpp.*).

Tā kā darba samaksas apmēru apstrīdētā norma neregulē, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav aizskāris Satversmes 107. pantu.

13. Satversmes 91. pants noteic: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

13.1. Lai gan pieteikumā ietverts prasījums izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību visam Satversmes 91. pantam, tomēr no pieteikuma izriet, ka ir izvērtējama apstrīdētās normas atbilstība tikai Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kas garantē visu personu vienlīdzību. Tas nozīmē, ka šīs lietas ietvaros apstrīdētā norma jāanalizē vienlīdzības principa, nevis diskriminācijas aizlieguma kontekstā.

13.2. Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*). Vienlīdzības principam ir jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības

pastāvēšana. Proti, tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādām privilēģijām. Tas garantē likuma pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.1. punktu*). Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo “vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama” (*Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punkts*).

Līdz ar to vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*).

Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav proporcionālas (samērīgas) attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-15-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

13.3. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

pirmkārt, vai ir personas (personu grupas), kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos;

otrkārt, vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

treškārt, vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai pastāv leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

14. Lai noskaidrotu, kuras personas vai personu grupas atrodas un vai vispār atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast šīs grupas vienojošo pazīmi.

14.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas visas personas, kas strādā algotu darbu. Tas apstāklis, ka kādas personas izciešot brīvības atņemšanas sodu, šīs personas nenostādot nevienādā un nesalīdzināmā situācijā ar personām, kuras algotu darbu strādā, nebūdamas notiesātas ar brīvības atņemšanas sodu.

14.2. Šajā gadījumā ir nepieciešams izvērtēt mērķus, kas tiek sasniegti ar algotu darbu brīvībā un brīvības atņemšanas vietās.

Darbs ir neatņemams cilvēciskās pašcieņas un apliecināšanās avots demokrātiskā sabiedrībā, kura balstās uz tirgus ekonomikas pamatprincipiem. Ieguldot savas zināšanas, kompetenci un spējas darbā, persona gūst iespēju pilnvērtīgi dzīvot mūsdienu sabiedrībā. Strādājot algotu darbu, persona gūst savu fizioloģisko, sociālo un kultūras vajadzību apmierināšanai nepieciešamos finanšu līdzekļus.

Ieslodzījuma vietās personas tiek nodarbinātas citu mērķu sasniegšanai. Saeima atbildes rakstā pamatoti norāda, ka ieslodzīto personu darbs vērtējams kā sociāli lietderīga aktivitāte, kuras primārais mērķis nav vis ienākumu gūšana sadzīves vajadzību nodrošināšanai, bet gan sociālās rehabilitācijas iespēju pavēršana ieslodzītajiem, lai šīs personas nezaudētu sociālās prasmes un darba iemaņas (*sk. lietas materiālu 31. lpp.*).

Ieslodzīto nodarbināšana ir pozitīvs ieslodzījuma vietas darba organizācijas, apmācības un soda izciešanas elements un daļa no ieslodzītās personas resocializācijas procesa.

Pirmkārt, darbs iesaista ieslodzīto regulārās ikdienas aktivitātēs, lietderīgi aizpildot viņa brīvo laiku. Ieslodzīto aizņemtība nostiprina drošību ieslodzījuma vietās un samazina savstarpējās vardarbības un disciplināro pārkāpumu iespējamību.

Otrkārt, nodarbinātība ļauj ieslodzītajiem nezaudēt, uzturēt vai pat paaugstināt savas darba iemaņas un prasmes, lai pēc soda izciešanas būtu

vieglāk integrēties sabiedrībā un nopelnīt iztikas līdzekļus (sk.: Zahars V. *Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1999, 44. – 52. lpp.*; Coyle A. *A Human Rights Approach to Prison Management. Handbook for prison staff. London: International Centre for Prison Studies, 2002, p. 88*). Kā noteic Apvienoto Nāciju Organizācijas 1957. gada 31. jūlija Ieslodzīto režīma minimālo standartnoteikumu 71.panta ceturtnā daļa, ieslodzīto personu darbam ir jābūt tādām, kas uztur vai palielina ieslodzīto personu spēju nopelnīt iztiku pēc soda izciešanas. Arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka ieslodzīto darbs sekmē ieslodzīto profesionālo integrāciju sabiedrībā un nodrošina nākotnei nepieciešamo ekonomisko bāzi (sk.: *BVerfGE 98, 169*).

Tā kā ieslodzīto nodarbināšana nav pielīdzināma darba tiesiskajām attiecībām ārpus ieslodzījuma vietām atšķirīgo mērķu dēļ, valstij ir pienākums ieslodzīto nodarbinātības jautājumus regulēt atsevišķi. Regulējot ieslodzīto personu nodarbinātību, valstij iespēju robežās jāvadās pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas un Eiropas Padomes izstrādātajām rekomendācijām šajā jomā.

14.3. Ņemot vērā ieslodzīto nodarbinātības mērķus, Satversmes tiesa piekrīt Saeimas paustajam viedoklim, ka nodarbinātie ieslodzītie un nodarbinātie, kas neatrodas ieslodzījumā, nav uzskatāmi par personu grupām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Ieslodzīto nodarbināšanai ir citi mērķi, un šā iemesla dēļ valstij nav pienākuma vispārējās darba tiesiskajās attiecībās noteiktās tiesības un sociālās garantijas attiecināt arī uz ieslodzītajiem, kas tiek nodarbināti brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā. Ņemot vērā ieslodzīto nodarbināšanas īpašos mērķus un ieslodzīto personu vajadzības, ieslodzītajiem nosakāmas atšķirīgas tiesības un sociālās garantijas. Darbam ieslodzījuma vietās ir jākalpo ieslodzīto resocializācijai un atgriešanai dzīvei sabiedrībā, nevis peļņas gūšanai. Šādu pieeju ieslodzīto nodarbinātībai paredz arī Eiropas cietumu noteikumu 26.8. punkts, proti, „lai gan finansiālā peļņa, ko dod ražošana attiecīgajā iestādē, var kalpot tās līmeņa paaugstināšanai un apmācības kvalitātes celšanai, ieslodzīto intereses un soda izciešanu nedrīkst pakļaut šim mērķim”.

Nodarbinātie ieslodzītie un nodarbinātie, kas neatrodas ieslodzījumā, neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

15. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret ieslodzījumā nodarbinātiem ieslodzītajiem un ieslodzītajiem, kuri nav nodarbināti.

Arī Tiesībsargs uzskata: lai noskaidrotu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, ir jāizvērtē apstrīdētajā normā noteiktā prasība uzturēšanas izdevumu segšanā piedalīties tikai nodarbinātajiem ieslodzītajiem (*sk. lietas materiālu 98. lpp.*).

16. Nodarbināts ieslodzītais un nenodarbināts ieslodzītais izcieš sodu par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem Kodeksā noteiktajā kārtībā. Ieslodzītajiem jāievēro Kodeksa 7. nodaļā noteiktais režīms. Savukārt Kodeksa 13. nodaļa noteic ieslodzīto materiālo un sadzīves vajadzību apmierināšanas kārtību.

Kodeksa 4. panta 3. punktā īpaši uzsvērts, ka likuma priekšā visi ieslodzītie ir vienlīdzīgi, savukārt šā panta 2. punkts aizliedz ieslodzīto diskrimināciju atkarībā no rases, tautības, valodas, dzimuma, sociālā un mantiskā stāvokļa, politiskajiem uzskatiem, reliģiskās pārliecības un citiem kritērijiem.

Līdz ar to visi ieslodzītie atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

17. Apstrīdētā norma paredz, ka nodarbinātajiem ieslodzītajiem jāpiedalās to izdevumu segšanā, kuri saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu. Šā mērķa sasniegšanas labad apstrīdētā norma paredz, ka no nodarbināto ieslodzīto darba samaksas tiek izdarīts ieturējums noteiktā apmērā.

Savukārt nenodarbināto ieslodzīto pienākumu piedalīties to izdevumu segšanā, kuri saistīti ar ieslodzīto uzturēšanu, normatīvie akti neparedz. Tomēr šos ieslodzītos var iedalīt divās grupās:

pirmkārt, ieslodzītajos, kuriem nav cita veida regulāru ienākumu;
otrkārt, ieslodzītajos, kuriem ir cita veida regulāri ienākumi, piemēram, pensija.

Var piekrist Tieslietu ministrijas paustajam viedoklim, ka, visiem ieslodzītajiem paredzot pienākumu daļēji segt savas uzturēšanas izdevumus, pastāvētu tāda iespēja, ka daudzām personām gluži vienkārši nebūtu šā pienākuma izpildei nepieciešamo finanšu līdzekļu. Tādējādi ieslodzītajam veidotos parāds, kas apgrūtinātu viņa atgriešanos sabiedrībā un iespējas nodrošināt pietiekamus iztikas līdzekļus (*sk. lietas materiālu 117. lpp.*).

Tomēr jāņem vērā, ka daļai ieslodzīto var būt arī cita veida regulāri ienākumi (*sk. Tiesībsarga viedokli, lietas materiālu 98. lpp.*) un šīm personām šāds uzturēšanas izdevumu daļējas segšanas pienākums apstrīdētajā normā nav noteikts.

Tādējādi nodarbinātajiem ieslodzītajiem no viena veida regulāriem ienākumiem, proti, no darba algas, tiek izdarīts ieturējums, bet no nenodarbināto ieslodzīto cita veida regulārajiem ienākumiem šāds ieturējums netiek izdarīts.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret divu kategoriju ieslodzītajiem uzturēšanas izdevumu segšanā.

18. Lai noteiktu, vai šādai atšķirīgai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, jākonstatē, vai tai ir leģitīms mērķis.

18.1. Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir uzsvērusi, ka Pamatlikums prasa, lai ieslodzījuma vietās tiktu nodrošināta efektīva resocializācija. Šā mērķa sasniegšanas ziņā likumdevējs bauda plašu rīcības brīvību (*sk.: BVerfGE 98, 169*). Ņemot vērā to, ka arī Latvijas sodu izpildes tiesību mērķis ir panākt ieslodzītā resocializāciju, Latvijas likumdevējam ir piešķirama plaša rīcības brīvība efektīvas resocializācijas sistēmas izveidei un pilnveidošanai.

Taču likumdevēja rīcības brīvība nav neierobežota. Rīcības brīvība izmantojama tikai tiktāl, lai nodrošinātu efektīvu soda izciešanas un

resocializācijas sistēmu, proti, likumdevējs nedrīkst radīt priekšnosacījumus nepamatotai ieslodzīto personu pamattiesību aizskaršanai.

18.2. Ieturējumam, kas paredzēts ieslodzīto uzturēšanas izdevumu daļējai segšanai, ir sava nozīme ieslodzīto resocializācijas procesā. Ieslodzīto nodarbinātība un iespēja ar darbu nopelnīt finanšu līdzekļus, kā arī pienākums daļēji segt uzturēšanas izdevumus ieslodzījuma vietā nodrošina ieslodzītajiem iespēju apgūt prasmi rīkoties ar finanšu līdzekļiem un apzināties, ka ar nopelnīto ir jāsedz savi uzturēšanas izdevumi. Tāpat ieslodzītais šādā veidā tiek iesaistīts savu pašreizējo dzīves apstākļu uzlabošanā.

Resocializācijas mērķis ir nodrošināt ieslodzītajam iespēju apgūt prasmes, kas nepieciešamas, lai dzīvotu atbildīgi, kā arī radīt viņā vēlmi turpmāk atturēties no noziedzīgiem nodarījumiem (*sk.: BVerfGE 98,169*). Resocializācija kopumā un katrs tās elements (ieslodzīto nodarbinātība, samaksa par veikto darbu, pienākums piedalīties uzturēšanas izdevumu segšanā) kalpo noziedzības mazināšanai, ieslodzīto reintegrācijai sabiedrībā un sabiedrības drošības uzlabošanai, kā arī citu cilvēku dzīvības, likumisko interešu un tiesību aizsardzībai.

Līdz ar to ieturējumiem no darba samaksas ir legītīms mērķis.

18.3. Apstrīdētās normas pirmais teikums vispārīgi paredz, ka no ieslodzīto darba samaksas tiek izdarīti ieturējumi ieslodzīto uzturēšanas izdevumu daļējai segšanai. Apstrīdētā norma skaidri nenoteic, kādiem mērķiem ir izlietojami iegūtie līdzekļi. Tieslietu ministrija norāda, ka, izstrādājot likumprojektu, ar uzturēšanu esot domāti tikai izdevumi ieslodzīto ēdināšanai, medikamentiem, nodrošināšanai ar higiēnas precēm un citu sadzīves vajadzību apmierināšanai, nevis personāla uzturēšanai (*sk. lietas materiālu 106. lpp.*). Šādi līdzekļu izlietojuma mērķi ir noteikti arī Ieslodzījuma vietu pārvaldes sagatavotajos metodiskajos norādījumos. Tajos ir noteikts, kādām vajadzībām tērējami šie ieturējumi, proti, tikai ieslodzīto ēdināšanai, apģērbu un medikamentu iegādei (*sk. lietas materiālu 91. – 92. lpp.*).

Normatīvajos aktos nav pietiekami skaidri noteikts, vai šie ieturējumi izmantojami visu ieslodzīto uzturēšanai kopējā ieslodzījuma vietas budžeta

ietvaros vai arī tikai nodarbināto ieslodzīto vajadzību apmierināšanai. Tiesībsargs konstatējis, ka šajā jomā dažādās ieslodzījuma vietās pastāv atšķirīga prakse (*sk. lietas materiālu 98. lpp.*).

Apstrīdētā norma ieturējuma apmēru noteic imperatīvi, to piesaistot valstī noteiktajai minimālajai darba samaksai, nevis ieslodzītā faktiski nopelnītajai darba samaksai vai nepieciešamajiem uzturēšanas izdevumiem. Vērā ņemams ir Ieslodzījuma vietu pārvaldes viedoklis, ka būtu nepieciešams samazināt ieturējumu, jo minimālā darba alga valstī ir paaugstināta un tādējādi iznāk, ka šobrīd no nodarbinātajiem ieslodzītajiem faktiski tiek ieturēts vairāk, nekā bija plānots (*sk. lietas materiālu 86. lpp.*).

Tāpat apstrīdētā norma neparedz noteiktu summu, kas nebūtu ņemama vērā, izdarot ieturējumus, proti, neparedz saglabāt zināmu neapliekamo minimumu ieslodzītā vajadzību apmierināšanai. Šajā aspektā vajadzētu ievērot, ka ieslodzīto darbam jābūt atbilstoši apmaksātam, lai resocializācija varētu sasniegt savus mērķus. Darba samaksai jārada ieslodzītajos pārlicība par pastāvīga darba kā nepieciešamo līdzekļu ieguves avota priekšrocībām arī pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietām (*sk.: BVerfGE 98,169*).

Līdz ar to apstrīdētās normas regulējums būtu pilnveidojams.

18.4. Lai atšķirīgā attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, būtu attaisnojama, regulējumam jākalpo noteiktam leģitīmam mērķim – citu konstitucionāla ranga vērtību aizsardzībai.

Apstrīdētā norma paredz, ka ieturējumi uzturēšanas izdevumu daļējai segšanai tiek izdarīti tikai no nodarbināto ieslodzīto personu darba samaksas. Taču nav paredzēts, ka šādi ieturējumi būtu izdarāmi arī no citu ieslodzīto regulāriem ienākumiem.

Arī Tiesībsargs norāda, ka apstrīdētā norma radot tādu situāciju, ka nodarbinātais ieslodzītais ar savas darba samaksas ieturējumiem piedalās arī to ieslodzījuma vietā ievietoto personu uzturēšanā vai sadzīves apstākļu uzlabošanā, kurām ir citi ienākumu avoti. Tādējādi rodoties nevienlīdzība starp ieslodzītajiem (*sk. lietas materiālu 98. lpp.*).

Šādai atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa, proti, tā nav nepieciešama nedz citu cilvēku tiesību un demokrātiskās valsts iekārtas, nedz arī sabiedrības drošības, labklājības un tikumības aizsardzībai.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantam.

19. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību normas, kuras Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošām augstāka juridiskā spēka tiesību normām, uzskatāmas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Tā kā ieturējumi no nodarbināto ieslodzīto ienākumiem daļējai uzturēšanas izdevumu segšanai ir nozīmīgs resocializācijas sistēmas elements, likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai, saglabājot ieturējumus kā tādus, novērstu apstrīdētās normas neatbilstību Satversmei.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

1. Atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 55. panta otro daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam.

2. Atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 55. panta otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un spēkā neesošu no 2007. gada 15. decembra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris